

1. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
2. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Про еволюцію соціально-економічних поглядів І.Я. Франка

Всі громадяни України та українці, що живуть поза межами нашої держави знають Івана Яковича Франка як відомого українського літератора (знаменитий Каменяр), публіциста, автора наукових робіт з історії та теорії української літератури, перекладача творів з польської, чеської, російської, хорватської, сербської, англійської, німецької, французької, римської, старогрецької, арабської та асиро-вавілонської мов, економіста та філософа др. пол. XIX - поч. XX ст.

Метою даної роботи є висвітлення соціально-економічних поглядів Івана Яковича Франка протягом всього його життя.

Переважає більшість сучасних вітчизняних дослідників називають І. Я. Франка переконаним соціалістом, хоча насправді такий світогляд був характерним для нього лише у молоді роки (і лише у деяких наукових та популярних публіцистичних виданнях). У зрілому ж віці погляди відомого суспільного діяча на деякі аспекти суттєво змінилися [1, с. 89].

Достеменно відомо, що знаменитий Каменяр був одним із співавторів “Програми галицьких соціалістів”, є відомості, що також складав програмні документи радикальної та національно-демократичної партій. Сенс їх полягав у неминучості появи соціального ладу у суспільстві.

Щодо поглядів І. Я. Франка на марксистські ідеї, то вони з плином часу змінювалися. Безперечно, внесок Карла Маркса та Фрідріха Енгельса у вивчення теорії економічної науки неоцінений, на думку вченого Франка, щодо таких складових як то: приложення діалектичного методу до дослідів соціологічних, відкриття поняття “надлишки вартості”, матеріалістичне пояснення суті історичного процесу, закон концентрації капіталу тощо [1, с. 91].

Поява марксистських ідей у суспільстві того часу спочатку надзвичайно емоційно вплинула на світогляд Івана Яковича Франка – і він спочатку абсолютно не сприйняв її диктаторську сутність, натомість, з часом, займався критикою наукових засад економічних доктрин марксизму, які заводили економічну теорію та господарську практику її втілення в глухий кут [1, с. 90]. Цікавим є і той факт, що І. Я. Франко згодом прийшов до висновку, що виклад основ економічної теорії Карла Маркса грамотно співставляється тільки до історичного розвитку Великобританії, однієї з найрозвинутіших капіталістичних держав того часу. За допомогою спеціальних статистичних даних і детальних

розрахунків з життя цієї держави йому вдалося довести, що реальна дійсність нічим не підтвердила закон концентрації капіталу, хоча на той період вже минуло близько п'ятдесяти років з моменту його появи. А матеріалістичне пояснення історії Карла Маркса український економіст вважав безпідставним.

Піддаючи критиці деякі аспекти діалектичного методу Карла Маркса, Франко наголошував на односторонності економічного детермінізму вказаної наукової методології. Також відомий український громадський діяч вказував на досить дієве значення в соціальному розвитку культурних, ментальних та національних факторів. Відомий Каменяр відкрито висловлювався проти державного соціалізму як триумфу нової бюрократії над суспільством. У своїх наукових дослідженнях порівнював економічний матеріалізм Карла Маркса з фаталізмом, заперечував процес загострення суперечностей внаслідок централізації капіталу і збагачення капіталістів й одночасного зубожіння переважної більшості населення. У власній економічній теорії Франко хотів бачити Україну без класу експлуататорів та експлуатованих.

Деякі дослідники економічних теорій вбачають подібність економічних поглядів Івана Яковича Франка та українського публіциста, історика, філософа, громадського діяча, літературознавця Михайла Петровича Драгоманова. Також ця відома людина увійшла в вітчизняну економічну думку як засновник українського соціалізму. Щодо наукових поглядів видатного громадського діяча Михайла Петровича Драгоманова, то Іван Якович Франко його аналізу присвятив наукову роботу “Суспільно-економічні погляди М. П. Драгоманова”. Так за що ж давав позитивні оцінки поглядам Михайла Драгоманова Іван Франко? Соціалізм, у розумінні Михайла Драгоманова, - це вихідна точка суспільного ладу, це масові селянські злидні та кривда (в розумінні – соціальна несправедливість) і гаряче бажання знайти такий суспільний ідеал, при якому суспільна несправедливість могла б бути зведена до реально можливого мінімуму за тодішніх соціально-економічних умов. Прагнучи звести тиск держави на долю селян і економічний стан одиниці до мінімуму, Михайло Драгоманов обрав основою своєї будови селянську громаду, найменшу на його думку, і соціально-політичну організацію. Такий соціалізм Драгоманов називав громадівством. На думку вченого Івана Яковича Франка, відомий історик, філософ, економіст Михайло Петрович

Драгоманов за своїми науковими та громадськими поглядами був еволюціоналістом [3, с. 123]. Найбільше Драгоманов Франко цінував за те, що в своїх теоріях Драгоманов спирався на аналіз надскладної тогочасної щоденної дійсності (в цьому і було велике практичне значення його наукових поглядів).

Сучасником Івана Яковича Франка був і основоположник екологічної парадигми сучасної економічної науки, творець “фізичної економіки” Сергій Андрійович Подолинський, автор досить популярного в свій час наукового видання “Праця людини, її відношення до розподілу енергії”, опублікованого французькою, німецькою та італійською мовами. Суть відкриття українського вченого-енциклопедиста Сергія Андрійовича Подолинського полягала в тому, що за допомогою організованої людської праці можна гармонізувати взаємини суспільства і природи, уникнути енергетичної кризи, бо праця здатна не тільки постачати, а й зберігати та нагромаджувати сонячну енергію. В огляді про українські наукові видання в Швейцарії (Женева) Іван Якович Франко надзвичайно позитивно оцінює дослідження Сергія Андрійовича Подолинського “Ремесла і фабрики в Україні”. Така висока оцінка економічної студії Сергія Подолинського – одне із свідчень того, наскільки позитивно ставився Франко до праць молодого талановитого дослідника економічної історії України, фізичної економіки. Це підтверджує значущість праць Сергія Подолинського у розвитку української суспільно-економічної і наукової думки. Незважаючи на лаконічність висловлювання Івана Франка про праці Сергія Подолинського, вони заслуговують на увагу дослідника історії української економічної думки.

На думку сучасної вітчизняної дослідниці І. Шафранської, еволюцію світогляду відомого суспільного діяча Галичини можна визначити як перехід від захоплення ідеями Драгоманова до сприйняття ідей марксизму, а згодом їх критичного осмислення і заперечення, особливо їх методів реалізації [1, с. 91].

Іван Якович Франка у деяких своїх наукових роботах намагався вивчити основи українства, і саме це мало важливе методологічне значення на той час розвитку української економічної думки. У його наукових працях “Українка” та “Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.” вказується на міцне тисячолітнє поєднання з землею українців та їхні ментальні особливості (лагідність характеру та жвавість у роботі). Наведені у вказаних наукових виданнях міркування видатного вченого, філософа, літератора мають фундаментальне значення для з’ясування особливостей розвитку української економічної думки. Ідеї Івана Яковича Франка розкривають ментально-світоглядний базис українства, що визначається природними умовами українського життя; визначають історичні джерела і пояснюють тяглість розвитку світогляду українців. Саме це, на думку видатного українського суспільного діяча др. пол. XIX - поч. XX ст.

знаходило своє виявлення у господарській субкультурі українців та економічній думці.

Як економіст-теоретик, Іван Якович Франко, досить детально вивчив економічні ідеї А. Сміта, Д. Рікардо, Ф. Лассалья та ін. Він має певний внесок у вивчення теорії суспільно-економічної формації, трудової вартості, закону вартості, концепції граничної корисності, теоретичних понять про гроші, постійний та змінний капітал, абсолютної та відносної додаткової вартості, суспільно необхідних витрат праці і т.п. Також ця видатна людина критикувала економічне вчення А. Сміта за те, що воно ґрунтувалось на принципах індивідуалізму, бо сам у цьому аспекті притримувався інших позицій. А щодо гармонії інтересів найманих працівників та капіталістів, еkleктизму західноєвропейської політичної економії – тут Іван Якович Франко мав зовсім інші економічні позиції. Що ж найдужче впливало на еволюцію економічних поглядів Івана Яковича Франка? Однозначно відповісти на це питання складно. Звичайно, ж життєвий досвід людини, її бачення труднощів буття селянських громад на Україні, поява як вітчизняних, так і закордонних опублікованих економічних наукових та публіцистичних видань, коментарі та рецензії до них.

Науковий доробок Івана Яковича Франка у розвитку економічної думки України є значним. Надзвичайно важливим у баченні Івана Франка був розвиток української економічної думки щодо утвердження безперервності та врятування місцевих етнопсихологічних, ментальних особливостей. Іван Якович Франко вважав також, що на розвиток українського соціального та економічного життя певним чином, діють і міжнародні впливи.

Для цієї видатної особистості національний інтерес завжди був пріоритетним, а тому з цих позицій він оцінював розвиток української економічної думки, її відомих людей та новітні ідеї (національні, економічні, соціальні). Відомий Каменяр охопив теоретичним аналізом тривалий історичний період і основні напрями в історії української економічної думки. Його глибокі і принципові наукові оцінки, прогресивне на той час бачення тих чи інших соціальних процесів, було цікавим не лише його сучасникам, у й теперішнім вітчизняним дослідникам. Тобто його пізнавальне значення до наших днів є актуальним як для сучасних знаних, так і для молодих учених-економістів.

Список літератури

1. Шафранська І. Еволюція світогляду І.Франка та його погляди на розвиток української економічної думки. *Галицький економічний вісник. № 2 (23). с.89-95, 2009.*
2. Злупко П. С. Українська економічна думка. Постаті і теорії, Львів: Євро-світ, 2004.
3. Злупко С. М. Іван Франко і економічна думка світу, Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2006.